

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФЕМІНІСТИЧНОЇ НАРАТОЛОГІЇ ЯК ГАЛУЗІ
НАРАТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних засад феміністичної наратології. Вказано найпоширеніші підходи «посткласичної» фази наратології й окреслено ряд проблем у вивченні гендеру та наративу.

Ключові слова: наратологія, гендер, наратив, феміністична наратологія

The article is devoted to the study of the theoretical foundations of feminist narratology. The most common approaches of the "post-classical" phase of narratology are indicated and a number of problems in the study of gender and narrative are outlined.

Keywords: narratology, gender, narrative, feminist narratology

Починаючи з ХХ-того століття наратологія як наука про розповідь та теорію оповідача отримала найбільшого концептуального розвитку. Дослідники активно вивчали наративні структури з метою створення єдиної формально-оповідної моделі, яка вважалася б універсальною та об'єднуючою для всіх наративних текстів. На сьогоднішній день наратологія виступає наукою, що досліджує оповідну структуру не тільки текстів, а також візуальних форм мистецтва кіно, театру, психотерапевтичних наративів. [1 с. 4-6]

Сучасна наратологія зосереджує увагу на різних шляхах та формах вираження оповідної системи. Дослідження гендеру та наративу пов'язане зі способами, якими гендер може впливати на формування як самих текстів оповіді, так і теорії, за допомогою якої читачі та науковці сприймають зазначені тексти.

У рамках цього широкого дослідження область, відома як «**феміністична наратологія**», досліджує імплікативні зв'язки статі, гендеру та/або сексуальної орієнтації у розумінні «природи, форми та функціонування наративу» [4 с. 65], і таким чином для дослідження повного спектру елементів, які становлять наративні тексти. Крім того, феміністична наратологія також вивчає як різні наратологічні концепції, категорії, методи та відмінності сприяють або перешкоджають дослідженню гендеру, а також окремих аспектів наративу.

Тенденція розвитку науки допомогла розпочати «посткласичну» фазу наратології — загальний термін, введений Д. Германом наприкінці ХХ століття для позначення ряду теорій, які «рухаються до інтеграції та синтезу» не лише шляхом пошуку нового, але й через використання можливостей старих структуралістських моделей для «переосмислення їх концептуальних основ». Найпоширенішими серед цих посткласичних підходів є **когнітивний**, **постмодерністський** та **контекстуальний**, останній започаткований феміністською поетикою, що не відокремлює питання про наративну граматику від питань про контексти, в яких розповіді розроблені та інтерпретовані [2, с. 21].

С. Кін привносить феміністичний погляд до свого дослідження наративної емпатії, приділяючи більше уваги реципієнтам гендерного наративу, жінкам, які сприймають тексти. Х. Данненберг пропонує нове розуміння сюжету, що синтезує когнітивний, онтологічний та просторовий підходи, також зосереджується на особливості мови письма жінок і про них, зазначаючи набір лексичних та стилістичних маркерів для дослідження.

Замість того, щоб просувати монолітну феміністську наратологію, ці проекти в сукупності дають ряд гендерно-свідомих інтервенцій наративної думки, які не обов'язково сумісні один з одним, але кожен з яких визнає легітимність і дійсно необхідність вивчення гендерних питань у тандемі з наративним дослідженням.

Як зазначає Р. Пейдж, дослідники часто спираються на «бінарну модель статі, яка підкреслює відмінність» і прагне «конструювати категорію «жінки» так, ніби вона постає універсальною групою» [3, с. 46–47].

Р. Пейдж усуває обмеження, по-різному зосереджуючись на сюжетних моделях у текстах, на медіа-розповідях, а також на дитячих оповіданнях. Використовуючи власні стратегії залучення, Робін Р. Ворхол розглядає питання вбудованого та гендерного читача, досліджуючи афективні реакції на серійні наративи від мильних опер до детективних романів.

Дискурс літературного роману, що об'єднує голоси персонажа й фокалізатора у єдине ціле, часто провокує різні відповіді на питання «хто говорить?» і «хто сприймає?». У центрі уваги постає протиставлення наративного образу проти очікуваної аудиторії. Зосередження на образі читача має невід'ємний зв'язок з основним напрямом дослідження феміністичних теорій, а саме тенденцією, окресленою Л. Олсеном, до когнітивної наратології. Хоча когнітивна наратологія підтверджує, що наратив стосується ситуацій, у яких задіяні чоловіки та жінки у культурних середовищах усього світу, зв'язки з когнітивними процесами, які охоплюють когнітивну психологію, та формування мозку важко встановити. Як результат гендер стає рухомою мішенню поза межами досяжності когнітивного підходу. Проте дослідження, засновані на свідомості, значно відрізняються від орієнтацій класичних наратологів і є контекстуальними, трансмедіальними та пов'язані з процесами й сигналами, які сприяють формуванню інтерпретаційних процесів. Сучасні науковці реалізують нові підходи до вивчення пізнання як втіленого процесу ймовірності та передбачення, який пов'язаний з культурно обумовленими способами формування сенсу на основі феміністською наратології та літературної теорії [5, с. 918]. Гендерно-орієнтована соціолінгвістика та застосування когнітивної лінгвістики, актуальні для аналізу багатьох гендерних сценаріїв. Так, наприклад, спосіб зображення «образу тіла» оповідачем створює асоціативний зв'язок з соціокультурними шаблонами жіночого та чоловічого, а також реального образу тіла читача. Тобто, те, як героїня «одягається, виглядає та поводиться» постає противагою тому, як її образ сприймається підсвідомо. Це призводить до формування втілених перспектив, через які розвивається багатошаровий образ жінок втілених у літературному дискурсі. Базове припущення про те, що розум і тіло працюють разом у формуванні сенсу, зараз ускладнилося, виходячи за рамки розрізнення жіночого образу в кількох аспектах. Існують різні виміри за якими когнітивна наратологія може займатися питаннями статі. Відстежуючи, як втілені дії та сприйняття пов'язані з суспільними очікуваннями, когнітивні наратологи можуть реконструювати відносний баланс петлі зворотного зв'язку читача та дійти до оцінки гендерних відмінностей у досвіді персонажів щодо образу біологічного тіла та їхніх дій обумовлених гендером у середовищі сюжетного світу.

Такий підхід дозволяє встановити позатекстові фактори та зв'язки між гендерними упередженнями, інструментами та формами вираження. Оповідач часто звертає увагу на виконання героїнями жіночої гендерної ролі та на те, наскільки тісно це пов'язано з нормативними очікуваннями чоловіків і суспільних асоціативних компонентів.

Хоча вивчення гендеру та наративу відкрило нові перспективи, залишається багато проблем:

- наратологія все ще здебільшого розглядається так, ніби жінки «підпорядковуються» гендерним маркерам, а чоловіки – вільні від статі;
- застосування когнітивної наратології, що розвивається, є досі найважчим завданням для гендерної наративної лінгвістики.
- наратологія, з усвідомленням гендеру, може надати нові можливості для феміністичної теорії та науки, особливо якщо задіяні нелітературні жанри.

Поширення наратології на такі соціально інвестовані сфери може вимагати вирішення деяких проблем термінології та релевантності, які обмежували значення

нарративного дискурсу. Але такі зусилля можуть допомогти продемонструвати цінність наратології для міждисциплінарної спільноти науковців і читачів [2 с. 27].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Штохман Л.М., Сучасна феміністична наратологія: практика реалізації на заході та в Україні : автореф., дис. канд. філол. наук : 10.01.06 / Л. М. Штохман; М-во освіти і науки України, Терн. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюк. Тернопіль, 2012. 22 с.
2. Herman David. "Introduction: Narratologies." D. Herman (ed.). Narratologies: New Perspectives on Narrative Analysis. 2010 Columbus: Ohio State UP, 1–30.
3. Page Ruth E. Literary and Linguistic Approaches to Feminist Narratology. 2006, Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan. p.156
4. Prince G. A dictionary of narratology. Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 2004. 126 p.
5. Young T. Futures for feminist and queer narratology. Textual Practice. 2018. № 32. pp. 913-921.

Рекомендує до друку науковий керівник доцент Хан О.Г.